

Virginija Šidlauskienė

Rožinis inkluzas knygų lentynoje

Jau pusmetį knygynų lentynose puikuojausi nedažnos lektūros leidinys Lietuvoje – neįprastos rožinės spalvos kompendiumas *Feminizmas: šiuolaikinio feminizmo visuomeninės ideologijos ir koncepcijos*, kurio autorius – Kazimierz Ślęczka. Knygos viršelį dailininkas R. Dubonis iliustruoja 19 a. pabaigos – 20 a. pradžios reprodukcija, vaizduojančia dvi plepančias aukštuomenės poniuses buduare. Darykime prielaidą, jog šnekama apie tai, kad moterys aktyvistės reikalauja sulyginti moterų ir vyrų teises, nes moteris gimta laisva. Beveik dviejų kilogramų svorio kompendiumo autorius Kazimierz Ślęczka – filosofas, afrikanistas, geologas, Šlionsko universiteto filosofijos profesorius. 1999 m. originalo kalba išleistą leidinį *Feminizm. Ideologie i koncepcje społeczne współczesnego feminizmu* (Ed. Książnica, Katowice) iš lenkų kalbos išvertė I. Aleksaitė ir L. Malakauskienė.

Kompendiumas pasirodė gal kiek ir pavėluotai, nes jaučiamas didelis feminizmo leidinių deficitas Lietuvoje. Geriausiu atveju feministinis judėjimas Lietuvoje apima tik apie 1 procentą moterų ir vyrų, bet labai mažai moterų laiko save feministėmis. Lyčių politika, lyčių lygybės problema ir gyventojų požiūriai, atspindintys lyčių santykius ir jų evoliuciją, Lietuvoje nėra populiarius sociologinių tyrimų objektas. Marginalinės feministinės subkultūros – tiek Lenkijoje, tiek Lietuvoje – raida nulemta griežtų katalikiškų tradicijų, lenkiškojo didžiadvasiškumo, aukštuomenės aspiracijų, ilgalaikės priklausomybės socialistiniam blokui. Šių priešasčių mišinys Lenkijos kultūroje sukūrė „motinos lenkės“ mitą: gimdyti

Ślęczka, Kazimierz. 2005. *Feminizmas: šiuolaikinio feminizmo visuomeninės ideologijos ir koncepcijos*. Vilnius: Mintis, 588 p. (Atviros Lietuvos knyga: ALK, ISSN 1392-1673)

vaikus, auklėti juos gerais katalikais ir šalies patriotais, kovojančiais dėl tėvynės laisvės. Dora ir patriotiška lenkė turėjo įkvėpti visus aplinkinius. „Motinės lenkės“ įvaizdis giliai įsišaknijęs lenkų kultūroje, todėl net Lenkijos Respublikos vėliavoje išsiuvinėti (prisiekiu, kad moterų rankomis) žodžiai „Dievas, Garbė ir Tėvynė“.

Prieš prasidedant išsivysčiusio socializmo žlugimui Lenkijos, kaip ir Lietuvos, vyrai bei moterys, pasitiko naujus atsiveriančio pasaulio iššūkius, bet iki 1990 m. nebuvo paskelbtas nė vienas feministinis leidinys. Priežastis – menkas susidomėjimas feminizmu ir egzistuojančios cen-

zūros varžtai. Moterų organizacijos buvo kontroliuojamos vienintelės ir teisingiausios partijos. Išimtis Lenkijoje – 1982 m. nedideliu tiražu T. Hołówka išleista Vakarų feminisčių darbų ištraukų ontologija¹. Žiniasklaida feminizmą populiariai interpretuodavo kaip turtingų moterų įgeidžius ar kaip kapitalizmo neteisingumo įrodymą.

Situacija radikalai ėmė keistis per paskutinį dešimtmetį, kai pradėjo kurtis moterų visuomeninės organizacijos, moterų studijų centrai, pradėti skelbti leidiniai, populiarūs straipsniai, informaciniai leidiniai, knygos, o vienas populiariausių Lenkijos laikraščių „Gazeta Wyborcza“ kiekvieno šeštadieninio leidinio puslapį skiria ne tik madoms, kosmetikai, bet ir reguliariai skelbia feministinius straipsnius. Nepaisant nežymių pokyčių Lenkijoje (kaip, beje, ir Lietuvoje), feminizmas, kaip teorinių nuostatų sistema, visuomenės menkai įsisąmonintas, nesuprastas ir neįvertintas. Dažniausiai naujaisi anglų kalba leidžiami leidiniai sukonzentruoti lyčių studijų centrų bibliotekose, todėl platesnei visuomenės daliai sunkiai prieinami. Dėl ribotos informacijos, menko poveikio sprendimus priimančioms institucijoms, agresyvių žiniasklaidos išpuolių prieš feminizmą, moterų poreikių ir interesų specifiskumas bei moterų visuomeninė veikla nuvertinama, o tai, pasirodo, labai vertinga, nes moterims galima mokėti beveik 20 proc. mažesnę atlyginimą, nepraleisti jų į vadovaujančius postus, nustumti privatizuojant valstybės turtą, manipuluoti sudarant politinio moterų dalyvavimo regimybę ir dar nurodyti, kad privalai gimdyti kasmet bei „kurstyti šeimos židinį“, tuo tarpu vyras net pietų pertraukos metu gali smagintis su seksu (baltosiomis) vergėmis.

Lenkijos postsocialistinėje erdvėje K. Ślęczka kompendiumas – glausta feminizmo pagrindinių visuomeninių jėgų ir siekių išraiška bei teorinių požiūrių santrauka, pasirodžiusi Lenkijoje

1999 m., užpildė trūkstantą spragą. Profesorius K. Ślęczka pradėjo domėtis feminizmu 1980 m., kuomet judėjimas išgyveno „aukso amžių“. Jis buvo pripažintas galingiausiu tų laikų aktyvizmu. To laikotarpio pasaulinis susidomėjimas feminizmu įtraukė autorių į dešimtmetį trukusias feministines studijas, kurių rezultatas – pastaroji knyga. Įžangoje pats autorius kukliai įspėja mus, kad kompendiumas – tik įvadas į tolesnes studijas, pradžiamokslis susipažinti su feminizmo dabartiniame pasaulyje reiškiniu, pasiremiant tik moterų parašytomis knygomis. Nepaisant autoriaus kuklumo, reikia pripažinti, kad ties šia rožine knyga praleisti tūkstančiai valandų, atsiribojant nuo šeimos žemiškųjų rūpesčių. Knyga lengvai skaitoma, sklandi, išsami, daug cituojanti ir skatinanti aptarti pačius žymiausius feministinius tekstus, lygiagrečiai atskleidžianti feministinės minties raidą ir visiškai aprėpianti feministinio judėjimo pakraipų, vidinių konfliktų, kovų vaizdą. Autorius teigia norįs išlikti objektyvus, nors daugelyje knygos vietų galėtume tai kvestionuoti.

Knygą mūsų visuomenė sutiko natūraliai, neišreikšdama ypatingų emocijų; bet, gilinantį ją, kyla tokios prieštaros: pirma, autorius sąmoningai neaprašo pirmosios bangos feminizmo; antra, dėmesys sutelkiamas tik į Amerikos moterų visuomeninius judėjimus, nors logika primena, kad – dėl geografinio artumo ir kultūrinio požiūrio – būtina apžvelgti prancūziškąjį feminizmą; trečia, akivaizdu, kad autorius pervertina socialistinės ideologijos įtaką feminizmui. Pagrindinis dėmesys nukreipiamas į Amerikos antrosios bangos feminizmą, kuris laikomas esminiu ir teoriškai svarbiausiu, bet keisčiausiai atsietu nuo anksčiau vykusiu moterų judėjimų bei teorinių įžvalgų. Pastarasis pojūtis problemiškas dėl dviejų priežasčių. Pirma, dauguma feminisčių/tų priešiška nusiteikę prieš feminizmo prezentaciją, pagrįstą tik amerikine feministine idėja, argumentuojant, kad feminizmas įgijo pasaulinį

¹ T. Hołówka (ed.). *Nikt nie rodzi się kobietą*. Warszawa, 1982.

masą ir, dar daugiau, kad didžiausi moterų padėties gerinimo pokyčiai įvyko Europoje, kurioje diegiama lygių galimybių abiem lytims politika. Antra, pačios feministės tarpusavyje pabrėžia glaudų ryšį tarp pirmosios ir antrosios feministinių bangų, o štai K. Ślęczka pastarojo sąryšio identifikavimą laiko greičiau ideologiniu veiksmu.

Jau knygos įžangoje autorius deklaruoja pagrindinį darbo tikslą – rekonstruoti esmingiausias feministines ideologijas ir teigia, jog feminizmas – tai pasipriešinimo judėjimas, vis konstruojantis programą nelygybei įveikti. Autorius ieško feminizmo ištakų naudodamas tik sociologinį požiūrį. Jis sutinka, kad visuomenėje tarp moterų ir vyrų būtini pokyčiai, ir lygiagrečiai kaltina konservatyvią kultūrą bei įstatymus, varžančius lyčių socialinių vaidmenų visavertes raiškas visuomenėje (vyrų įsitikinę, kad moterys neatlieka svarbių vaidmenų), dėl ko blogėja moterų padėtis. Lygiagrečiai skirsnyje „Moterys, nemėgstančios feminizmo“ jis samprotauja, kad tradicinis socialinis moters vaidmuo gali būti suvokiamas kaip vertas pagyrimo pavydas vyrams. Pirmoji knygos dalis baigiama apibendrinimu, kad feminizmas atsirado ne iš skurdo, o iš gerovės bei pažangos, sulyginus moterų ir vyrų pilietines teises.

Antrojoje knygos dalyje aptinkame feminizmo istorijos retrospekciją. Tik paminėjęs pirmosios bangos feminizmą ir 1920–1963 metų periodą (įskaitant skyrelį „Laisvės baimė“), savo dėmesį autorius sutelkia į 1960–1990 m. periodo amerikietiškas studijas. Pastaroji dalis išsamiai supažindina su Amerikos antrosios feminizmo bangos įvykiais, faktais, veiklomis ir leidiniais, kurie išpildo smalsių feminizmo tyrinėtojų ar besidominčiųjų juo lūkesčius, ne tik pateikdama glaustą informaciją, bet ir cituodama pačius reikšmingiausius. Pateikiamos gana ilgos ištraukos bei citatos iš žymiausių feministinių knygų, kurių autoriai – Betty Friedan, Juliet Mitchel, Shulamith Firestone, Adrienne Rich, Nancy Chodorow, Mary Daly, Virginia Woolf ir kt. Tai – ypač ver-

tingi intarpai, nes tai reta lektūra bibliotekų fonduose. Skyrelyje „Prieš save: seseržudiškos kovos“ pajutau autoriaus su vyrišku pasimėgavimu akcentuotas 1980 – 1992 metų feministinių, anti-feministinių judėjimų (tradicinio, liberaliojo, radikaliojo, *pro-family* antifeministinio) išdavikišką vidinę tarpusavio kovą, atskleidusią „kelyje į moterų lygybę“ egzistuojančius ne tik „išorinius barjerus“, bet ir „vidinius barjerus“. Prisimenu laikotarpius po III (2000 m.) ir IV Lietuvos moterų suvažiavimo (2005 m.) ir klausiu: nejaugi Lietuvos moterys, būdamos labiausiai išsilavinusios ES, nesugebės solidarizuotis ir konstruktyviai taisyti pasaulinio feminizmo istorijos klaidas? Manau, turime tikrai nepaprastą galimybę.

Pagal ideologinį pagrindą K. Ślęczka grupuoja feminizmą į penkis tipus: liberalųjį, radikalųjį, socialistinį, kultūrinį ir jėgos. Trečiojoje dalyje, anot paties autoriaus, pačioje reikšmingiausioje ir pavojingiausioje ieškojimų, studijų bei tyrimų dalyje (pasak autoriaus, – branduolyje), pranašumas suteikiamas atskirų feministinio judėjimo srovių ir orientacijų sistemos sandaros rekonstrukcijai, pasitelkiant minties „ideologijos“ analizę: kiekvienas feminizmo tipas pristatomas du kartus. Autorius, remdamasis pasirinkta feministinės pakraipos ideologija, prisiima atsakomybę ir pateikia susistemintą šios ideologijos supratimo schemą, t. y. rekonstruoja ją pagal savo vyrišką sampratą, laikydamas gautą visumos konstrukciją idealiuoju tipu. Moterų judėjimų idėjiniai ir praktiniai pasidalijimai iš daugelio literatūroje išbarstyto idėjų įgauna pamatinę apibrėžtos struktūros konstrukciją – „vidinį skeletą“. Vėliau autorius, remdamasis ideologinių tekstų funkcionavimo technologija, kiekviename feminizmo tipologiją atspindinčiame skyriuje pateikia pavyzdinių, skirtingos kokybės feministinės minties formuluočių, citatų iš reikšmingiausių bei tipiškiausių leidinių, socialinės teorijos, aksiologijos, moterų organizacijų veiklos programų, tikslų bei veiklos metodų. Pasirinkta technologija sudaro savotišką anksčiau autoriaus pasiūlytos rekonstrukcijos dokumentų komplektą ir padidina jos pa-

tikumą. Feministinių srovių apibūdinimas tikrai sėkmingas ir informatyvus, nors nesunku išvelgti autoriaus preferencijas. K. Ślęczka liberaliojo feminizmo ideologiją atspindi grakščiausiomis formuluotėmis, o radikaliojo feminizmo interpretavimui ir rekonstravimui – mažiau palankus. Skaitytojui gali susidaryti įspūdis, kad žiniasklaidoje bei visuomenėje feministinis diskursas nepopuliarus būtent dėl radikaliojo feminizmo apraiškų: bendros idėjos stokos, emocionalumo ir agresyvumo. Autoriaus metodas ir pasirinktos radikalios feministinės kritikos citatos, nagrinėjant radikalųjį feminizmą (ypač pornografijos ir seksualinio priekabiavimo objektus), dvelkia tendencingumu. Kartais tekstas alsuoja jausena, jog autorių asmeniškai įžeidė radikaliojo feminizmo pažiūros ir jis labai susirūpinęs, kad tiek menkai rūpinamasi vyrų visuomenine gerove. Nepaisant K. Ślęczka atskleisto sąryšio tarp liberaliųjų ir radikalųjų feministinių ideologijų, pabrėžiama, kad daugelis liberaliojo feminizmo kovų buvo laimėta padedant radikalaus judėjimo sparno veiksams.

Ketvirtoji kompendiumo (žinyno) dalis pavadinta „Feminizmas ar feminizmai?“ – apibendrinanti ir bandanti surasti bent menkiausią feminizmo vardiklį. Ši dalis savo turiniu atsako į iškeltą klausimą ir prognozuoja feministinio judėjimo ateitį. Autorius, remdamasis įvairių feministinių srovių, ideologijų, programų apžvalga, akcentuoja didelius teorinių įsitikinimų bei praktinio lygmens judėjimų skirtumus, nerasdamas jungiamojo laido organizacinėje, materialioje plotmėje ar istoriniame tęstinume. „Feminizmas kaip sąjūdis niekuomet nesudarė ir dabar nesudaro organizuotos bendrijos“ [p. 542]. Jis mano, kad feminizmo tipologija taip dinamiškai varijuoja dėl feministinio sąjūdžio skiriamą bruožą – tam tikro mąstymo apie pasaulį būdą.

Autorius daro išvadą, jog vienintelis bendras įsitikinimas, kuris sieja visas feministes – „<...> kad moterims, kaip moterims, yra blogiau nei vyrams ir kad tokia padėtis turi pasikeisti“ [p. 543]. Galima su tuo sutikti ar nesutikti, bet dėlto au-

torius per stipriai pabrėžia feministinių ideologijų skirtumus. Feminizmas pripažįsta pažiūrų pliuralizmą, kas gali būti laikoma pastarojo privalumu ir galingumu, bet ne silpnybe. Sunku sutikti su autoriaus argumentais, kad moterų buvimas visuose ligi tol vyrams pirmenybę teikusiuose vaidmenyse darosi visiškai natūralus dalykas, o prielaida apie kolektyvinio moterų nepasitenkinimo priežasčių sumažėjimą nulems feministinio sąjūdžio nykimą. Anot K. Ślęczka, „Feminizmui spaudžiant, nors nebūtinai dėl tiesioginio jo poveikio, moterų padėtis Vakarų demokratijose jau ilgą laiką radikaliai keičiasi, o šios permainos skinda į kitas pasaulio šalis“ [p. 558]. Jis linkęs manyti, kad greitai moterims neliks priežasčių jaustis blogiau nei vyrams, todėl feminizmas tyliai užges. Autoriaus požiūris į netolygią moterų padėtį visuomenėje, jų diskriminaciją labiau optimistinis nei realistinis.

Žinyno pabaigoje autorius pateikia „Bibliografinės nuorodas“, kurios kruopščiai parengtos ir išsamiai sutvarkytos, įtraukiančios svarbiausius feministinius leidinius, kurie buvo publikuoti prieš 10 metų. Matyt, natūralu, kad feminizmo dekadanso – postfeminizmo, globalaus feminizmo tinklų, siekiančių, kad moterų problemos sėkmingai gali būti išspręstos tik tuomet, kai moterys veiks solidariai viso pasaulio mastu, plėtos studiją autorius atideda vėlesniam laikui.

Apibendrinant K. Ślęczka „Feminizmą“, reikia pripažinti, kad tai – informatyvus, grakščiai parašytas, todėl lengvai skaitomas, išsamus ir nuodugnus veikalas. Netgi jei kartkartėmis skaitytojas/-a feministas/-ė pajunta priekaištą autoriui dėl objektyvumo stokos arba padvelkia ironiškas stilius, tuomet reikėtų prisiminti, kad feminizmas nesivadovauja nei objektyvumu, nei nesidalina asmenine patirtimi ar moksliniais tyrimais. Pastarasis priminimas pilnesniam gerų ketinimų skaitytojai/-ui padėtų pripažinti ir priimti autoriaus subjektyvizmą. Bet kokie leidinio trūkumai atperka visuomenės lūkestį susipažinti su feministinio pobūdžio studija ir, tikiuosi, susilauks skaitytojų dėmesio Lietuvoje.